

ALMAN KÜLTÜR FELSEFESİNİN TÜRK KÜLTÜR DÜŞÜNCESİNE ETKİSİ*

Mahmut AVCI**

Öz

Kültür felsefesi alanında derinlemesine çalışmaların son yüzyıllarda başladığı görülür. Bu çalışmaların pek çoğu da Alman Felsefe Geleneğinin içinde tin bilimleri veya genel olarak sosyal bilimler muhtevası olarak yer alır. Düşünce tarihine bakıldığında, antropolojinin, sosyolojinin, psikolojinin ve tarihin kendilerini bir bilim olarak ispat etme çabaları ancak son iki asırda yoğun olarak ortaya çıkmıştır denilebilir. Felsefe ise sistematüğını her ne kadar korumuş ve geliştirmişse de kültür alanı üzerine yaklaşımlarını son dönmelelere kadar pek göstermemiştir. Alman Felsefe Geleneği içindeki pek çok filozofun da bu uğraş alanlarına katkıda bulunmasının kültür için zengin bir temel oluşturduğu tespiti yapılabilir. Bu tespit, batı felsefesinde pek çok çalışmaya konu olsa da Türk Felsefe Düşüncesinde henüz daha yeni yeni yer bulmaya çalışmaktadır. Bu makale, kendini temelden konumlamaya çalışan Türk kültür düşüncesiyle, varlığını pek çok filozofla pekiştirmiş Alman kültür felsefesinin etkileşimini ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Etki, Felsefe, Düşünce, Türk, Alman.

The Effect of German Cultural Philosophy on Turkish Culturel Idea

Abstract

It is seem that works of deepening the field of philosophy of culture has begun in the last centuries. Most of these works took place with in the German Philosophical tradition with its human sciences or in general in the context of social sciences. When looked at the history of thought it could be argued that the

* Bu çalışma, 2013 yılında Würzburg/Almanya’da düzenlenen “250. Yılında II. Uluslararası Tarihî Ve Kültürel Yönleriyle Türk – Alman İlişkileri Sempozyumu”nda sunulan bildiri metninin gözden geçirilmiş ve ilave edilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Felsefesi ABD.

sciences of Anthropology, Sociology, Psychology and History have emerged as independent sciences after long attempts over the past two centuries. For whatever philosophy was established and developed in its methodology but that was not at the required level in the approaches to the field of culture until the late times. It is clear that many of the philosophers in the context of German Philosophy had a great contribution in establishing the field of philosophy of culture. Although this idea has received great attention by western philosophy, it is considered as a new area of study for Turkish researchers. The purpose of this presentation is to address the Turkish culture with reciprocal effect relationships with the German Philosophy of culture that enashed by the great German philosophers.

Keywords: Culture, Effect, Philosophy, Idea, Turk, German

Giriş

Kültür felsefesi alanında derinlemesine çalışmaların son yüzyıllarda başladığı görülür. Bu çalışmaların pek çoğu da Alman Felsefe Geleneği'nin içinde tin bilimleri veya genel olarak sosyal bilimler muhtevası olarak yer alır. Bu makale, kendini temelden konumlamaya çalışan Türk kültür düşüncesiyle, varlığını pek çok filozofla pekiştirmiş Alman Kültür Felsefesi'nin etkileşimini ele almayı amaçlamaktadır.

Düşünce tarihine bakıldığında, antropolojinin, sosyolojinin, psikolojinin ve tarihin kendilerini bir bilim olarak ispat etme çabaları ancak son iki asırda yoğun olarak ortaya çıkmıştır denilebilir. Felsefede ise durum biraz farklıdır. Felsefe, üzerine kurulduğu sistematiğini her ne kadar korumuş ve geliştirmişse de kültür alanı üzerine yaklaşımlarını son dönemlere kadar pek göstermemiştir. Alman Felsefe Geleneği içindeki pek çok filozofun bu uğraş alanlarına katkıda bulunmasının kültür için zengin bir temel oluşturduğu tespiti yapılabilir. Bu tespit, batı felsefesinde pek çok çalışmaya konu olsa da Türk Felsefe Düşüncesi'nde henüz daha yeni yeni yer bulmaya çalışmaktadır. Bu nedenle bu bildirinin sunulması bizim için önemlidir.

Aydınlanmayla birlikte aklı ön plana çıkararak, varsayımlar ve önyargılardan kurtulmuş bir felsefe oluşturmak köklü değişimlerin başlangıcı olmuştur. Ondokuzuncu yüzyılın ortalarında, Avrupa'da felsefe, bir kriz geçirmişti. Aslında, bu kriz ilk defa Kant'la başlamıştı. Kant, metafizikle bilimi birbirinden ayırmış, bir yandan günden güne ilerleyen ve önemi günden güne artan tabiat bilimini, öte yandan, biri ötekini çürüten denemelerle yüklü olan felsefeyi göz önünde tutmuştu.¹ Kant'ın düşünce alanına getirdiği bu yenilik doğa

¹ Ernst Cassirer, *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, (çev. Doğan Özlem), İnkılap Yayınları, İstanbul 2007, s. 20-26.

bilimlerine daha büyük adımlar attırmış, müspet bilimler ondokuzuncu yüzyıla egemen olmuştu.

Kant'tan sonra pek çok filozof onun görüşlerini takip etse de yine ondan ilham alınarak sosyal bilimleri kurmaya çalışan okullar kurulmuştu. Genel bir adlandırmayla Yeni Kantçılık denen bu akımlar, eleştirel bir geri dönüş olarak bir taraftan idealist spekülasyona, diğer taraftan doğa bilimlerinin maddeci yorumuna karşı bir tepki olarak kuruldu. Bilimin olayları incelemekle yetinmesi gerektiğini savunan bu hareket, aynı zamanda 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa ve bilhassa Alman topraklarında genel bir tarihleştirme akımının da ifadesi oldu. Bu bağlamda, Yeni Kantçılar sadece insan ve kültür biliminin, doğa bilimleri karşısında, özerkliğini sağlama çabası içinde kalmamışlar, aynı zamanda Kant'ın doğa bilimlerine felsefi bir temel sağlama ya da bu bilimleri felsefi olarak temellendirme çabasının bir benzerini, insanın tarihsel ve kültürel davranış ya da dışavurumlarına ilişkin nesnel bilginin kavramsal ve yöntemsel koşullarına dair bir analiz yoluyla sosyal bilimlerde hayata geçirme uğraşı içinde olmuşlardır. Yeni Kantçı okullar bir yandan Kant'a dayanarak bir doğa bilimleri eleştirisi ve bir kültür bilimleri epistemolojisi geliştirirken, diğer yandan bir değerler metafiziği eşliğinde bir insan, tarih ve toplum eleştirisi de ortaya koyarlar. Yeni Kantçı akımlar kendilerini Alman Felsefesi'nde büyük bir güç olarak gösterdiler.

1. Kültür Felsefesi Nedir?

Felsefe tarihi dikkate alındığında, yüzyılların ve çağların gereksinimleri ve düşünce boyutları, o çağın içinde bulunduğu tarihi, siyasi ve sosyal olaylardan koparılamadığı gözlemlenebilir. Kültürle ilgili tanımlamaların da son birkaç yüzyılda ortaya çıkması tesadüf değildir. Çünkü hiçbir kavram aniden ortaya çıkmış değildir. Farklı ifade şekilleri, tanıma dahil etmeler, tanımdan çıkarmalar ve kavramın belli bir yörüngeye oturması bir süreç içinde olur.

Toplum içinde yaşayan insanın tarihsel sürecinde insana ilişkin her tür alanı kendine konu edinen ve insanın din, devlet, siyaset, teknik, sanat, bilim, ekonomi gibi birçok fenomenle arasındaki bağlantıları karmaşık ilişkiler ağını sorgulayıcı bir çabayla anlama isteminde olan kültür felsefesi, kültürü pek çok kuramla geniş bir yelpaze içinde inceler.

1.1. Felsefe Tarihindeki Yeri

İnsana ait olanı yorumlama ve sonuçlandırma işlemleri binbir türlü güçlük taşır. Sosyal bilimler bu nedenle sürekli olarak kesinlik, sabitlik ve düzen arayışı içindedirler ve yine deneye dayalı olmadıkları için ispat da edilemezler.

Fakat “*İnsan bilimlerinin kesin olmaması, onlar için bir eksiklik değildir*”.² W. Dilthey bu temellendirmeye bilgi kuramsal bir bakış açısı kazandırmak gerektiğini söyler ve bunu ağacın görünen kısmından çok köklerine bakılması gerektiği şeklinde ifade eder.³ Tarih ve kültür, katı bir belirlenimin hüküm sürdüğü ve doğa yasalarına benzer yasalar altında açıklanacak bir alan olmaktan çok; ide, değer, norm gibi insan düşüncesinin, insani amaçların ürünleri olup sonradan yine insan yaşamını motive eden şeylere göre anlaşılacak bir alandır.⁴ 18.Yüzyıl’dan beri bilimlerin bu grubu için ortak bir ad bulma ihtiyacı doğdu. Bu konuda *tin bilimleri, kültür bilimleri, insan bilimleri* gibi çeşitli adlar önerildi.⁵ Bugün bile bir ad üzerinde kesin bir uzlaşma sağlanmış değildir. Farklı çalışma alanlarına sahip tarih, toplumbilim, psikoloji, antropoloji, dilbilim, sanat bilimi gibi insan bilimlerinin her birinin nesne alanı; bu alana uygun olarak uygulanan yöntemler, oluşturulan kavramlar, politik, etnik, estetik gibi kaygıların etkileri, o denli çeşitlilik gösterir ki, bu çeşitliliğe her bilimin ortak olacağı bir payda göstermek olanaksız olur.

Sayılan alanlar için bir ortak payda olmasa da hepsinin temas ettiği ortak bir alan -kültür alanı- göze çarpar. Kültürü *kendindeki nedenleriyle bilebiliriz*⁶; çünkü kültürü yapan bizleriz; çünkü bu nedenler insan olarak bizim ihtiyaçlarımızdan, bizim ekonomik, hukuksal, dinsel, estetik, dilsel, bilimsel, felsefi, politik düşünüş, düzenleme ve kurumlaştırmalarımızdan oluşur. Doğa bizim nedeni olduğumuz bir şey değildir; ama kültürün nedeni biziz.⁷ Bu anlamda kültür, felsefenin temelli basamaklarından biri yani maddeden hayata, hayattan ruha doğru yükselirken karşılaştığımız önemli basamaklardan biri olur.⁸ Genel olarak kültürün doğası üzerine düşünmeye başladığımız zaman, aslında insan dünyasının tüm üretimleri üzerine yükselmiş oluruz. Bu, kültürün ayrı alanlarını oluşturan tek tek olgular üzerinde düşünen bilinçten daha yüksek bir bilince sahip olmak demektir. Değişmez işlerliğe sahip olan somut gerçekliği, yani dış dünyanın gerçekliğini henüz çözememiş bir bilincin, en azından görünüşte sınırsız değişkenlik karakteri taşıyan ama belli formlar içinde cisimleşen kültür dünyasına yönelmesi beklenemezdi.⁹

² Ömer Naci Soykan, “İnsan Bilimlerinde Temellendirme Sorunu”, *Felsefe Dünyası*, Sayı:18, Ankara, 1995, ss. 27-39 .

³ Wilhelm Dilthey, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, (çev. Doğan Özlem), Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s. 18.

⁴ Doğan Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s.153-154.

⁵ Soykan, “İnsan Bilimlerinde Temellendirme Sorunu”, s.28.

⁶ Giambattista Vico, *Yeni Bilim*, (çev. Sema Önal), Doğu-Batı yay., Ankara 2007, s.14.

⁷ Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, s. 144.

⁸ Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, M.E.B Basımevi, İstanbul 1969, s.5.

⁹ Milay Köktürk, *Kültürün Dünyası*, Hece Yayınları, Ankara 2006, s. 114.

Karl Löwith, Vico üstüne bir incelemesinde*, Vico'nun "*tarihi ve kültürü yapan biziz*" haykırışının çağında ve kendisinden yüzyıl sonra bile yankı bulamayışının en önemli nedeni olarak, o sıralarda Yeniçağın Descartes'ın getirdiği düşünce devrimini henüz yeni yeni sindirmekte bulunmasını göstermiştir.

Her ne kadar kültür konusunda derli toplu bir ele alış günümüze yakın gerçekleşse de bu kavramın tarihine bakmak faydalı olacaktır. Aynı zamanda tarihsel süreç kültür kavramının anlaşılmasına katkı da sağlayacaktır. İnsanların içinde doğduğu geleneklere uyması ve onlara itibar etmesinden bahseden ilk kişi Herodotus'tur.¹⁰ Herodotus tam olarak kültür adını vermese de bu ilk kavramlaştırma sayılabilir. Bunun yanında felsefe tarihinde kültür kelimesinden bahseden ilk filozof Demokritos'tur. O'ndan önce doğayı anlamaya çalışan ve Yunan çok tanrıcılığının içinde yaşayan insandan söz edilebilir. Gerçi Demokritos da varoluşun ilk zamanındaki insanların, henüz bir kültüre sahip olmadığını kabul eder. Kültür, yani insanların aletler yapabilmesi, ancak sonraki bir ilerleme sayesinde meydana gelmiştir. Bu da tarihle bağlantılıdır; çünkü tarih, insanın icatlarının, yani insan kültürünün tarihinden ibarettir ve bu icatların tarihi de devamlı artan bir ilerlemenin ifadesidir. Böylece Demokritos, hem ilerleme fikrini tarihin merkez noktası yapan, hem de kültürden ilk defa söz eden düşünürdür.¹¹ Demokritos'tan sonra insanı ve insana ait değerleri konu edinenler Sofistler olmuşlardır. Sofistlerle birlikte filozoflar tabiat konusunu bırakıp insana yönelmişler ve bir kültür çevresi oluşturmak istemişlerdir.¹² Sofistlerle mücadeleyi seçen Sokrates'in de konusu insan ve davranışlarıydı. İnsanın kendisini bilmesi ve tanınması onun temel felsefesi idi.¹³ Sokrates'ten sonra felsefenin üç temel alanı çağlarına uygun olarak filozoflarca işlenmiştir. Pek tabii olarak bu alanlar insandan bağımsız değildir. Romalılar döneminde de Cicero (M.Ö. 106-43), yazılarında *cultura animi* sözünü, *düşünce kültürü* anlamını karşılamak üzere kullanmıştır.¹⁴ Ortaçağda düşünce alanı insandan ve doğadan metafiziğe kaymıştır. Neredeyse insan yok sayılmış denilebilir. Yeniden insana dönüş Rönesans ve Hümanizma ile olmuştur. Fakat yine de bir kültür felsefesinden henüz bahsedilmez. Yeniçağla birlikte G. Vico, doğabiliminden insanbilimine geçilmesini istiyordu. "*Vico'ya göre doğayı kendindeki nedenleriyle tanıma yolu bize kapalıdır; biz doğayı ancak kendi akılsal*

* Doğan Özlem "Tarih Felsefesi" adlı kitabında (261-276) bu bölümü çeviri olarak yayınlamıştır.

¹⁰ Stuart Sim, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, (çev. Mukadder Erkan-Ali Utku), Ebabil Yayınları, Ankara 2006, s. 317.

¹¹ Hüsameddin Erdem, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, HÜ-ER Yayınları, Konya, 2000, s. 169-170

¹² Erdem, s.178-185.

¹³ Osman Elmalı; H. Ömer Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi-Metinlerle*, Arı-SanatYayınları, İstanbul, 2011, s. 97 vd.

¹⁴ Cevad Memduh Altar, *Sanat Felsefesi Üzerine*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s. 147.

imkanlarımız altında bir fenomenler dünyası olarak tanıyabiliriz. Fakat tarih ve kültürün nedeni biziz".¹⁵ Buradan hareketle insanı temel alanı yapan kültür felsefesinin temelleri Vico'yla atılmıştır denilebilir.

Aslında, 16. yüzyıl sonları ile tüm 17. Yüzyıl'a ve 18. Yüzyıl'ın son çeyreğine kadar Yeniçağ Felsefesine büyük ölçüde bilimsel temelli felsefe egemen olmuştur. Dilthey'e göre, 17. ve 18. Yüzyıl'larda doğal hukuk, doğal din, soyut devlet öğretisi ve soyut ekonomi-politik içinde geliştirilmiş olan toplumsal ideler sistemi, pratik sonuçlarını Fransa'da 1789 Devrimi içinde bulmuştur.¹⁶ Fransız Devrimi öncesi ve sonrasında, Avrupa toplumunun geçirdiği büyük sarsıntılar, topluma, tarihe ve kültüre felsefi ve bilimsel açıdan yönelme girişimlerini arttırmıştı.

Kültür bilimi ve kültür felsefesi açısından Vico'nun girişimi bir sosyal bilim ya da kültür bilimi mantığı inşa etmeye yönelik bir ilk adımdı. Bu döneme kadar kültür tarihsel akışın ya da sosyal yapının bir unsuru olarak düşünülmüş, bağımsız bir kültür kavrayışı ortaya çıkmamıştır. Vico'da henüz belli-belirsiz olan problem, kültür sözcüğünü felsefi anlamıyla ilk kez kullanan filozof olarak, bir tarih ve kültür felsefesi kurma çabası içindeki Herder'de net biçimde ortaya çıkar. Vico Descartes'ın yeni matematikçiliğine ve mekanik doğa anlayışına karşı çıkışla işe başlarken, Herder de katı okul sistemine ve Aydınlanma döneminin soyut akıl kültürüne karşıt tavır takınır. Aydınlanma kültürü, aklın zaferine yardım etmek için, insandaki diğer ruhsal güçleri dogmatik olarak baskı altına alır. Herder'in düşünceleri ise, öncelikle, maddesinden kolayca ayrılmayan, bu maddenin özgürce şekillenmesini belirleyen ve düşünsel yoldan kavranabilen yeni bir bilgi formunun net biçimde ortaya çıkması ve gündeme yerleşmesini ifade eder. Bu bakımdan da, Herder'in kültür felsefesi ve kültür bilimleri kavrayışının gelişmesinde, Vico'dan sonraki önemli yerini işaret etmek gerekir. Herder, Vico'ya dayanıyor ve tarih ve kültür alanındaki her şeyi insanın malı, insanın gerçekleştirmeleri sayıyordu.¹⁷

Kartezyen (matematikselsel doğabilimi) ideali, tüm Yeniçağ felsefe ve bilimini motive eden ideal olmuştur. 17. Yüzyıl rasyonalistleri de, 18. Yüzyıl İngiliz empiristleri ve Fransız materyalistleri de, 19. Yüzyıl pozitivistleri ve hatta Yakınçağda 20. Yüzyıl neopozitivistleri de, bu idealin etkisi altındaydılar. Gerçi 19. Yüzyılın büyük tarih felsefeleri (özellikle Hegelci ve Marksçı felsefeler) kendilerini bir tarihsel ve kültürel determinizm ve bu anlamda bir tarihsel ve kültürel yazgıcılıktan kurtaramamışlardır. Ama bu büyük tarih felsefeleri, özgün ve doğalcı bağlarından sıyrılmış bir kültür felsefesine giden yolları da açmışlardır. Yine 19. yüzyılda Wilhelm von Humboldt ve Dilthey, yüzyılımızda ise T. Litt ve

¹⁵ Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, s. 144.

¹⁶ Dilthey, s. 12.

¹⁷ Köktürk, *Kültürün Dünyası*, s.118.

E.Cassirer gibi filozoflar elinde, kültür felsefesinin oturması gereken insançı zemine yerleştirildiği saptanabilir.¹⁸ İlk gruptaki filozoflar felsefeyi yeniden inşa etme iddiası ve amacı taşımazlar. Onlara göre kültür, gelişen insan kavrayışı karşısında, artık nüfuz edilemez ve sır dolu bir alan olarak kalmaz. Felsefi bilme kültürel olguları da kuşatmak; kültür alanı felsefe problemleri arasına girmelidir. Ernst Cassirer'in başını çektiği ikinci yaklaşımda Kantçı eleştiri geleneği çerçevesinde, kültüre eleştirel yaklaşım sergilenir ve kültür eleştirisini kültür felsefesinin yapması gerektiği kabul edilir.¹⁹

1.2. Kültür Felsefesinin Sınırları

Kültürün ne olduğu sorusuyla işe başlayan kültür felsefesi, kültürün mümkünlük şartlarını, ortaya çıkışını, insanın kültürel varlık olma süreci ve keyfiyetini, kültürel hafızayı ve bilinci, kültürel eğitimi, kültür-siyaset ilişkisini, kültür tiplerini, kültürün tarihselliği ve güncel geçerliliğini, kültürle yaşama pratiği ilişkisini, kültürün cisimleşmesi açısından güncel yaşantı formlarının anlamını, kültürler arası karşılaşma ve etkileşimi ele alır. Kısaca ifade etmek gerekirse, kültür felsefesinde esas problem alanı, kültürün doğası, kaynağı, içyapısı, gelişmesi ve diğer kültürlerle ilişkisi; kültürün ortaya çıkış ve kendini gösteriş biçimleri, kültür eserleri ve kültür tipleri şeklinde gruplanabilir.²⁰ Sonuç olarak alanın genişliği ve çeşitliliği, bu alanda çalışma yapmak isteyenler için epeyce büyüktür. Kültürü inceleme konusu yapmaya çalışan sosyoloji, antropoloji, etnoloji ve halkbilimi gibi disiplinlerin verilerinin de işin içine katılmasıyla, kültür felsefesinin sınırları genişler. Bu genişlemeye hakim olmak için sistemli bir temellendirme yapılmalıdır.

Kültür felsefesinin felsefe disiplinleri sınıflamasında hangi alana girdiği tartışmalıdır. Temelde düşünme yönteminin içe dönüşlü olması, kültür felsefesinde teorik etkinliğin önemli bir yeri olduğunu gösterir. Diğer yandan kültür diye adlandırılan olgular, hep yaşama pratiğinin içinde ortaya çıkmış ve çıkmaktadırlar. Bu bakımdan da, kültür felsefesinin her alanla ilişkili görülerek bu kategoriye yerleştirilmesi daha mantıklı gibi görünmektedir.²¹

Kültür felsefesinde bir sınıflama çokluğu vardır. Özellikle kültüre felsefi olarak nüfuz etmeyi amaçlayan sistematik kültür felsefesi ile çağımız kültürlerinde ve kültürel ortamda ortaya çıkan problemler bağlamında konuya yaklaşan kültür eleştirisi öne çıkmaktadır. Başka bir sınıflama ise, kültür felsefesinde ortaya çıkan farklı yaklaşımları içermektedir. Buna göre üç tür kültür felsefesi yapma biçimi görülmektedir. Bunlardan ilki, kültür kavramı üzerine ve insanın kültür başarılarıyla felsefi olarak tartışmayı kültür felsefesi olarak

¹⁸ Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, s. 154-155.

¹⁹ Milay Köktürk, *Kültür Bilimi Yazıları*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s. 45.

²⁰ Köktürk, *Kültürün Dünyası*, s.128-129.

²¹ Köktürk, *Kültürün Dünyası*, s.133.

görmektir. Bu eğilimde Herder öne çıkmaktadır. İkincisi, kültür bilimlerinin metodolojik temellerini tartışmayı kültür felsefesi olarak değerlendirmektir. Bu tarz kültür felsefesi yapanlar arasında, Cassirer, Windelband, Rickert öne çıkar. Üçüncü kategori ise, kültür felsefesi faaliyeti olarak felsefi kültür eleştirisi yapmaktır. Bunlar arasında da, Simmel ve Spengler öne çıkar.²²

Son dönemlerde felsefede kültür eleştirisi öne çıkmaya başlamıştır. Çünkü kültürel alanda insanlık derinlemesine problem yaşamaktadır. Elbette felsefe, bilimin doğada problem çözmesi gibi bu alandaki problemleri çözemez; ama onları tüm boyutlarıyla analiz etmekle çözüm yolu arayışına yol gösterir. Çözüm, kültür dünyasında ortaya çıkan sarsıntı ya da aşırı salınımların ortadan kaldırılması ve kültürün içyapısının dengeye oturtulmasından geçer. Kültür felsefesinin derinlemesine ele alışı ve teorik çözümlenmeleriyle, insan dünyasında, bilgi ve kavrayış alanında bir genişlemenin ortaya çıkması kaçınılmazdır.²³

2. Kültür Felsefesinde Öne Çıkan Alman Filozoflar

Kültür felsefeleri genelde holistik (bütüncül), antropolojik, tarihselci ve ayrıştırıcı temelde yaklaşımlar şeklinde incelenir. Fakat biz bu ayrımlardan ziyade bazı filozofların görüşleri çerçevesinde kültür felsefelerini kısaca vermeye çalışacağız.

2.1. J. G. Herder: Kültür Öznesi İnsan

Herder'in kültür felsefesi, Leibniz'in kültürün özneliğini belirtmek için kullandığı “geçmişin yükünü taşımak ve geleceğe gebe olmak” temeline dayanır. Herder'e göre insan kendisini yapandır; o kendi durumunu kendisi için iyi bildiği şeye göre kendisi kurar. Zaten kültürü yapan da bir bakıma insanın istençli ve amaçlı eylemleri ve bu eylemler doğrultusundaki düzenleme ve kurumlaştırmalarıdır. İstençli eylem ve amaç koyma ise, yalnızca insana aittir ve bu iki nitelik bize özgürlük kavramının tanımını da getirir. İnsanı bir hayvan türü, *antropos* olmaktan çıkarıp, onu, somutlaşmalarını kültür alanında bulduğumuz istençli ve amaçlı eylemlerde bulunan bir özgür varlık, yani *human* kılan yön de budur. Öyleyse kültür alanı, bir doğa varlığı, bir *antropos* olarak insanın bir doğal belirlenim altında zorunlu olarak ürettiği bir biyolojik uyum çevresi değil; özgür varlık, *human* olarak kendiliğindenliğini dışavurduğu bir *humanite* dünyasıdır. İnsan yalnızca doğal etkenler altında belirlenmiş ve sınırlanmış bir doğa varlığı değildir; hatta o daha çok, bu dış etkenleri kendisi için denetim altına alan ve sonunda düşünen, hisseden, istenç sahibi varlık olarak bu etkenlere bir biçim veren kültür öznesidir.²⁴

²² Köktürk, *Kültürün Dünyası*, s.134-135.

²³ Köktürk, *Kültürün Dünyası*, s.136-137.

²⁴ Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, s.152.

2.2. F.W.J. Schelling: Romantik Kültür Felsefesi

Romantizmin kültür felsefesinin gelişmesine katkısı önemlidir. Çünkü “romantizm insanla tabiat arasında, nesnel dünya ile insanın iç dünyası arasında öz bakımdan birlik ve bütünlük görür”.²⁵ Bu da kültüre bakış açısından önemli bir farklılıktır.

Romantiklerin tarih ve kültür felsefesi, genellikle Schelling’e dayanıyordu. Schelling’e göre gerçek, doğa mekanik yasalarının hüküm sürdüğü bir makine olmaktan çok, organik oluşum ve biçimlenmeler dünyasıydı ve organik oluşum ve biçimlenmelerin en yüksek basamağı da insana ait tarih ve kültür alanıydı. Schelling tarih ve kültür dünyasını mekanizme kavranılamayacak, tersine sezgi, hissediş, heyecan gibi yollarla nüfuz edilebilecek bir fantezi ülkesine benzetmişti. Romantikler Schelling’i bu yoldan izleyerek, hukuku, tarihi, sanatı, dili, akılcı yoldan değil, akıldışı yoldan bir çeşit estetik heyecanla anlamayı denediler. Çünkü onlara göre tarih ve kültür büyük ölçüde akıldışı etkenlerin yönlendirdiği bir alandı. Bu yüzden onlar, bir çağa, bir topluma egemen olan toplum tinini, toplum ruhunu yakalamak peşindeydiler.²⁶

Romantizm tüm bilinç fenomenlerini, dilde, bilimde ve felsefedeki en yüksek düşünce ürünlerini tek bir bakış açısı altında toplar. Burada, fantezi ülkesi ile mantıksal bilgi alanı iç içe geçer. O, doğayı ve insanın zihinsel üretimlerini de bu bakış açısından doğru kavrar. Romantizmin temel inancına göre, hukuki, dilsel ve sanatsal olayların öz niteliği insan zihni tarafından kavranamaz, zihne kapalı kalır. Bu türden olayların başlangıcı, toplum tinidir. Tarih ve kültürün kendine özgü özellikleri yoktur. Onlar, yasaları kendilerinde olan bağımsız alanlar değildir. Tarih ve kültür organik yaşamın kendi kendisini bütünlemesinin ve serpilmesinin meyveleridir. Nasıl ağaç, köklerini yerin altına yayarak gelişirse, hukuk, dil, sanat, ahlak da ancak toplum tininin köklerinden güç alarak yeşerip serpilir.²⁷ Doğa biliminin sınırlarını çözmeye giriştiği doğal dünyayı, kültürü temellendirmek için dayanak yapan romantizm, onu adeta insanlaştırmış; yeni tür bir doğa metafiziğini tarihsel ve kültürel alana da taşımıştır. Bunu yapmakla o, ne tam olarak doğaya dayanabilmiş, ne de kültürel olguları temellendirebilmiştir.²⁸

2.3. K. Marx: Marksist Kültür Felsefesi

Marksizm değişik bir doğalcılık altında kendine özgü bir tarih ve kültür felsefesi geliştirmiştir. Marksizm, bilimden, tüm doğaya ve tarihe egemen olan diyalektik oluşu ve süreci yönlendiren yasaların bilgisini anlar. Ama yasa

²⁵ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara, 2004, s.355.

²⁶ Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, s.147.

²⁷ Ernst Cassirer, “Naturalistic and Humanistic Philosophy of Culture”, *The Logic of The Humanities*, Translated by: Clarence Smith Howe, Yale University Pres, New Haven, USA, 1971, s. 6.

²⁸ Köktürk, *Kültürün Dünyası*, s.120.

kavramı, marksizm için, ister doğal ister tarihsel-kültürel olsun, tüm olgu ve olayların genel nitelik, düzen ve işleyişini zorunlulukla belirleyen şey olarak anlaşılır. Yani marksizm de tarih ve kültür alanını belirleyen yasalar (tarih yasaları) peşindedir.²⁹

2.4. W. Dilthey: Tarihselci Kültür Felsefesi

Bir kültür felsefesi yönelimi olarak gösterebileceğimiz tarihselcilik, kültürün tarihselliğinden yola çıkmış, özellikle kültür bilimlerinin epistemolojik zeminini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Dilthey tarihsel alanın bilgisiyle ilgili güçlükleri aşma çabasında, önemli analizler ortaya koyan bir filozof olarak karşımıza çıkar. O, doğa bilimlerinin açıklama yöntemine karşılık, kültür bilimlerinin anlama yönteminin benimsemesi gerektiğini savunur ve bunun yolu olarak da hermeneutiği gösterir.³⁰

Hermeneutik, ondokuzuncu asra kadar çok değişik bağlamlarda değerlendirilmiş, salt dini metinlerin anlamlarını açıklama eğiliminden daha farklı boyutlarda işlenmeye başlanmıştır. Felsefi hermeneutik, geçen yüzyılda Schleiermacher, Droysen ve Dilthey, yüzyılımızda ise Heidegger ve Gadamer'in çabaları doğrultusunda gelişmiştir. Felsefi hermeneutik geçen yüzyılda daha çok tarih ve kültür bilimlerinin temellendirilmesine ve metodolojiye yönelik iken, yüzyılımızda bütüncü diyebileceğimiz bir kültür felsefesine dönüşmüştür.³¹ Tarihselciliğin amacı, her insan topluluğu için geçerli olabilecek genel geçer bir kültür bilgisine erişmek değildir. Çünkü kültür farklı insan topluluklarının değişik ve kendine özgü yaşam stili olarak ortaya çıkar. Bu yaşam stilleri arasında her insan toplumunda rastlanan benzer, ortak özellikler olabilir. Bunları ele alırken genelleştirici bir yöntem uygulanabilir. Fakat tüm kültürleri içine alan, onların kendine özgü özelliklerini hesaba katmayan bir genelleştirme, kurgusal bir işlem olur. Tarihselcilik için esas amaç, bir kültür kavramı peşinden koştuktan çok, her tarihsel dönem ve süreç içerisinde toplumların yaşam örgülerini bireyselleştirici bir tutumla ele almaktır. Tarihselci kültür ve bilim yorumlarında, yaşama dünyası, esas itibarıyla kültürün cisimleştiği bir dünya olarak düşünülmektedir. Tarihselcilik, cisimleşip adeta nesnelere dünyasının bir üyesi gibi ortaya çıkan kültürel olguların doğasını soyut-kurgusal yoldan keşfe çıkmaktan ziyade, güncel kaynağa, yani yaşama dünyasına yönelmiştir. Bu dünyanın kökleri ise sırf gündelik yaşantıda değildir. Dolayısıyla tarihsel düşünmenin hedefi olguların saptanması değil, bu olguları düzenleyen içkin mantığın, onların dehalarına yakın biçimde anlaşılmasıdır. Bu yönüyle tarihselcilik, yaşama dünyası olgularını basitçe tasvir etme amacıyla değildir. Bugündeki yaşantının geçmişle bağı

²⁹ Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, s.148.

³⁰ Köktürk, *Kültürün Dünyası*, s.172.

³¹ Necati Demir, *Ernst Cassirer'de İnsanın Anlamı* (Basılmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Erzurum, 2004, s. 35.

koparılamadığı için, önümüzdeki olgunun dıştan gözlenmesi, ona nüfuz etmeyi sağlamayacaktır.³²

Tarihselciliğe göre anlama, insan varoluşunun temel yönelimidir ve insan ancak anlar. İnsan kendi tarihi içinde kendini anlamaktadır, yani sürekli bir hermeneutik etkinliği içinde bulunmaktadır.³³ İnsan bir tarihsel varlık olduğundan, o kendini bile ancak kendi tarihsel dışlaştırmalarından hareketle yine kendine giden bir yol açıp tanıyabilir. İnsanın ne olduğunu, ona ancak kendi tarihi söyler, o ne olduğunu ve ne istediğini, ancak kendi varlığının binlerce yıllık gelişimi içinde; kendi total varlığının derinliklerinden kopup gelen yaşama deneyimlerinden bilebilir. İşte bu önerme, yani insanın neligi gereği tarihsel varlık olduğu önermesi Dilthey felsefesinin temel önermesidir. Bu nedenle tarihsellik, tarihin gidişatının, tarihsel olayların akışını ifadede başvurulan basit bir nitelik değildir. Artık geçip gitmiş olan tarihsel zamandan bugüne kalan, insanın üretimleri, dışa vurdukları olduğuna göre, insanı ve kültürü anlamaya dışa vurulan bu davranışlardan başlamak; ama onları da insani varoluşun tüm unsurlarını içinde taşıyan ürünler olarak görmek gerekir.³⁴

2.5. N. Hartmann ve E. Rothacker: Antropolojik Kültür Felsefesi

Özellikle 20. Yüzyıl Alman filozofları antropoloji terimiyle daha çok bir insan felsefesini, bir kültür felsefesini kastederler. Antropolojik kültür felsefesinde N. Hartmann ve E. Rothacker'in görüşleri dikkat çekicidir. N.Hartmann, kendi ontolojik temelli kültür nazariyesinde, kültürü bir ontolojik tabakalar öğretisine dayanarak açıklar. N. Hartmann'a göre, metafizik sistemler ya yukarıdan metafizik ya da aşağıdan metafizik sistemler olarak kurulur. İnsanın varlık yapısı ve üretimleri varlık tabakaları arasındaki ilişkiyle kurulmaya çalışılır.³⁵

E. Rothacker'in Kültür Antropolojisi, kültürün yapıcısı ve taşıyıcısının insan olduğunu savunan, kültür üzerine her felsefi çalışmanın insan felsefesi ile aynı anlama geldiğini belirten bir antropolojidir. Rothacker'e göre, felsefi antropolojinin esas problemi insan kültürünün geniş alanını incelemektir. Kültürel hayat, insana şekil ve tarz kazandıran bir teşekküldür, bu teşekkül kanunlara dayanır. Bu teşekkülün dayandığı kanunlar, kültürlerin gelişmesini ayakta tutan kutupsal yasalardır. Her kültür antropolojisinin ödevi, bu kanunları araştırıp bulmaktır; kültür antropolojisi buna ancak tarihsel hayat biçimi çerçevesi içinde kalmakla, kültürlerin karşılıklı ilişkileriyle, kültür dalları arasındaki bağların anlaşılmasını sağlamakla erişebilir. Rothacker'e göre insanı ve kültürü bilme yolundaki her çaba, yine insanda ve kültürün içinde kalınarak gerçekleştirilebilen

³² Köktürk, *Kültürün Dünyası*, s.173-174.

³³ Demir, s. 36.

³⁴ Köktürk, *Kültürün Dünyası*, s.175.

³⁵ Demir, s. 30.

bir çabadır. Bu, insan ve kültür hakkındaki bilgimizin, zorunlu olarak, belli bir kültürel perspektif altında elde edilebileceği anlamına gelir. Kültürler ve perspektifler üstü bir insan ve kültür bilimi ve felsefesi olamaz. Dolayısıyla insan ve kültür hakkındaki bilgimiz hep izafi ve tarihi bir bilgi olarak kalmak zorundadır. Felsefe ve bilim, geleneksel tavırları gereği, her zaman izafiliği ve tarihiliği aşmak istemişlerdir. Ama bu, onların ürettiği bilginin izafi ve tarihi kaldığı olgusunu değiştirememiştir. İşte bir kültür felsefesi, kültürü global ve tarih-üstü bir bakışla açıklayan türden bir kültür felsefesinin mümkün olmadığı olgusundan yola çıkmak zorundadır.³⁶

2.6. G.W.F. Hegel: Tin'in Açılımı

Hegel'e göre Tin (Geist), kendisini kültür dünyasında diyalektiğin üçlü hareketi gereğince, Öznel Tin, Nesnel Tin ve Mutlak Tin olarak açar. Buna göre, Öznel Tin en alt düzeyinden en üst düzeyine kadar insan ruhunu meydana getirir. Geist, kendisine yönelmiş özgür bir varlık, kendisini bilip tanıyan bağımsız bir gerçeklik haline gelmek için, doğadan yavaş yavaş sıyrılır. Ruhun henüz doğadan tümüyle sıyrılmadığı bu aşamada, ona karşılık gelen kavrayış biçimi duyumdur. Ruh, daha sonraki aşamada 'duygu' ya da hissetmeye geçer. Hissetmenin en gelişmiş ve tamamlanmış şekli 'kendini hissetme'dir ve bu bilince giden bir ara basamaktır. Bilinç, böylelikle duyum, algı ve anlayış aşamalarından geçerek kendini özgür bir Ben (Ruh, Zihin) olarak tanır.

Öznel Tin bu aşamadan sonra başka benleri de tanır ve kabul eder. Böylece, Geist kendisini Nesnel Tin olarak gerçekleştirir ve ortaya ahlaklılık ve Devlet çıkar. Bu durum benin kendi içinde kalmaktan kurtularak genel kurallara ve öznellikten nesnellığe yükselmesi demektir. Böylece, herkes için geçerli olan, herkesi kavrayan Nesnel Tin ortaya çıkmış olur. Tarih dediğimiz şey, Hegel'e göre, halklarda beliren Tinin gelişmesinden başka bir şey değildir. Tarihin belli bir anında, belli bir halk, Tinin gelişmesini üzerine alır. Ruhun hukuk, devlet, ahlak ve tarih alanındaki bu nesnelleşmesi boyunca kendine dönmesi, kendini tanması, mutlak Ruhun bilincine varması söz konusudur. Özel isteklerin, tutkuların ve eğilimlerin alanında, herkes için geçerli nesnel ilkeleri ortaya koyarak, onları hukuk, ahlak, devlet şeklinde kabul eden Ruh, bütün koşullardan sıyrılarak kendini tanımaya, kendi özünü farketmeye başlar. Böylece, Mutlak Tin haline gelir.

Mutlak Tin de üç adımlı bir hareketle gerçekleşir. Onun birinci aşaması sanat (tez), ikinci aşaması ise dindir (antitez). Buna karşın, onun üçüncü aşaması felsefedir (sentez). Felsefe, Hegel'e göre, hem sanatın hem de dinin aşılması ve onların içlerinde taşıdıkları hakikatin daha üst bir düzeyde kavranmasıdır. Felsefe,

³⁶ Takıyyettin Mengüşoğlu, *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul 1949, s. 28.

Geist'ı, mutlak varlık olarak kavrar ve onu hem maddi olmayan bir düşünce, hem de elle tutulup gözle görülebilen bütün varlıkların birliği olarak kavrar.³⁷

2.7. E. Cassirer: Eleştirel Kültür Felsefesi

Cassirer, Marbourg Okulu'nun matematiksel-doğabilimsel bilgi anlayışının sınırlarını aşmayı, felsefe ve bilim tarihine yönelmede bilgi kuramcılığının tek yanlı kaldığını belirtmeyi denediği, bilgi sorununa kültürel etkinlik açısından bakmaya başladığı görülür.³⁸ Cassirer'e göre, bilimsel düşünüş kalıbının indirgeyiciliğinden ve tek yanlılığından sıyrılmak, dilsel, efsanevi-dinsel düşünüş şekillerinin ve sanatsal görü ve duyüş kalıplarının değerini teslim etmek gerekir. Bu düşünüş şekilleri ve kalıplar, topluca, insanlığın ve kültürün bütün olarak ortaya çıkmasında ve kurumlaşmasında etkilidirler. Dolayısıyla insanlığı bilimin ışığında incelemekten öteye geçecek, hatta bilimin kendisini de insanlığın gelişimi içinde ele alacak bir felsefi düşünüşe gereksinim vardır ki, kültür felsefesinin konusu tam da kültür denen şeyin oluşumunu sağlayan bu düşünüş şekilleri ve kalıplarındır. Bu düşünüş şekilleri ve kalıplar, insanlığı insanlık yapan sembolik formlardır. Cassirer, üç ciltlik, *Sembolik Formlar Felsefesi* adlı yapıtında bu formları inceler.³⁹ Cassirer'in, sistematik ve tarihsel yaklaşımla özellikle mitos, dil, din, sanat, bilim, teknik, devlet öğretisi ve tarihe yönelmiş çalışmaları, bu geniş kapsamlı programın ana konusunun insan ve kültür olduğunu gösterir.⁴⁰

Cassirer, yarım yüzyılı bulan çalışmalarının kısa ama ustaca birer özetini *İnsan Üstüne Bir Deneme* ve *Devlet Efsanesi*'nde vermeyi denemiştir. Özellikle *İnsan Üstüne Bir Deneme*, onun kültür felsefesinin temellerinin derli toplu ve kolay anlaşılır bir tasviri olması bakımından önemlidir.

Cassirer, yöntem olarak transandantal yöntemi benimser. Genel bakış açısı itibarıyla de idealist olan felsefesi, temelde bilgi problemi ve bilimlerin mantığına ilişkin eleştirel ve tarihsel bir araştırma üzerinde yoğunlaşmış, ama biraz daha genel bir çerçeve içinde kültür problemini konu edinmiştir. Ampirizme, pozitivizme, doğalcılığa ve hatta yaşama felsefesine karşı çıkarak yeni bir idealizm ve hümanizmin savunuculuğunu yapan ve dolayısıyla, insan varlığını *sembolik hayvan* diye tanımlayan Cassirer, kültürün biz insanlara yapay gösterge ve semboller yaratma ve kullanma imkanı veren kavramsal yeteneğimize dayandığını savunmuştur. O, bundan dolayı, izleyicisi olduğu Kant'ın *akıl*

³⁷ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, http://tr.wikipedia.org/wiki/Georg_Wilhelm_Friedrich_Hegel 14/09/2013

³⁸ Charles Hendel, "Ernst Casirer", *The Library of Living Philosophers*, vol. VI, ss. 55-59.

³⁹ Doğan Özlem, "Kant ve Yeni Kantçılık", *Cogito*, Sayı:41-Ek,Yapı Kredi Yay. İstanbul 2005.

⁴⁰ Fritz Saxl, "Ernst Cassirer", *The Library of Living Philosophers*, vol. VI, ss. 47-51.

eleştirisi'nden daha geriye ve temellere, bir tür *kültür eleştirisi*'ne gitmenin zorunlu olduğunu düşünmüştür.⁴¹

Cassirer, insanlık tarihinde, doğrudan nesnelere yönelik düşünüş şekline, nesnelere ikincil kılan sembolik düşünüş şekline doğru bir geçiş olduğunu, bunun sonucu olarak ve bundan sonra doğayı ve tarihi ve hatta bizzat insanı sembolik formlar altında tanımaya başladığımızı göstermek ister. Onun felsefesi, esas itibarıyla düşünüş şekilleri ve sembolik formların neliğini ortaya koyma girişiminin bir ürünüdür. Ona göre, nesneyi içinde bulunduğu bağıntılara göre kavramamızı sağlayan bilimsel düşünüş yanında, dilsel düşünüş, efsanevidinsel düşünüş ve sanatsal görüş tarzları da vardır. Cassirer, felsefe ve bilim tarihindeki gelişmeleri tarihsel yaşamın diğer öge ve gelişmeleri ve etkenleriyle birlikte ele alır. Bunu yaparak doğabilimsel bilginin tek yanlılığını göstermek ister ki bu tavrı onu kültür felsefesine yöneltir.⁴²

Cassirer, olumsuz anlamlarına girmeden kültürü aşkın bir kavram olarak ayakta tutmaya çalışır. Bu çaba kültürel ve tarihsel antropolojinin bir formu olarak görülmemelidir. Fakat toplumsal değerlerin ve anlamın olduğu bir kültür dünyası olarak, dünyada yaşayan ve insan olarak oluşun imkanının şartlarını açıklayan bir söylem olarak görülebilir. Söylem, bütün insan kültürlerini ve bütün var oluşları en azından kapsayan bir anlamı dile getirmelidir. Kültür denilen şey düşünceden ziyade gerçek bir varlık olarak toplumda yer alır. Cassirer genel anlamıyla insan varlığı tarafından inşa edilen işlevsel ve yapısal hareket tarzının açık seçik ortaya konulmasını ister.⁴³

2.8. Yeni Kantçı Okullar

Yeni Kantçılık, eleştirel bir geri dönüş olarak bir taraftan idealist spekülasyona, diğer taraftan doğa bilimlerinin maddeci yorumuna karşı bir tepkiydi. Bilimin olayları incelemekle yetinmesi gerektiğini savunan bu hareket, aynı zamanda 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa ve bilhassa Alman tarihinde genel bir *tarihleştirme* akımının da ifadesidir.⁴⁴ Lange, Rickert, Windelband ve Dilthey gibi düşünürlerin faaliyet ve atılımlarıyla belirlenen bu hareket, nispeten geniş kültürel ve politik anlamıyla, ırkçılığa karşı liberal-hümanist bir tepkiyi

⁴¹ Ahmet Cevzici, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul, Ekim 2002, s.212.

⁴² Edward Skidelsky, *Ernst Cassirer: The Last Philosopher of Culture*, Princeton University Press, New Jersey, 2008, s. 22-27; William H. Werkmeister, "Cassirer's Advance Beyond Neo-Kantianism", *The Library of Living Philosophers*, vol. VI, ss. 757-797.

⁴³ Luft, S. *Cassirer's Philosophy of Symbolic Forms: Between Reason and Relativism; aCritical Appraisal*, Erişim tarihi: (25/01/2012) http://epublications.marquette.edu/phil_fac/16.

⁴⁴ Hans Joachim Störig, *Dünya Felsefe Tarihi*, (çev. Nilüfer Epeçeli), Say Yay., İstanbul 2011, s. 515.

olduğu kadar, materyalizme bir karşıtlığı da ihtiva eder.⁴⁵ Bu eğilim, felsefe tarihinin en uzun süreli eğilimlerinden biri olarak kabul edilir, çünkü günümüze kadar gelen ve hala devam eden bir felsefi tutumu ifade eder.

Bu akımın öncülüğünü üstlenenler, kendi devirlerinde, bilimin karşısında yeni baştan kalkınmak isteyen felsefeyi, bilimsel olabilmek için, her türlü dünya görüşünden sıyırmayı bir zorunluluk saydılar. Bu durum içinde felsefe, sanki özel uğraş alanları haline gelmişti. Felsefenin içine kapandığı bu alanlar mantık, bilgi teorisi ve bilim öğretisi idi. Artık felsefenin esas konusu, bilimlerin kendileri, metotları ve prensipleri olmuştu. Yeni Kantçılık hareketi felsefeyi bir ihtisas bilimi yapmak istiyordu. Onlara göre felsefenin ödevi, ayrı ayrı bilimlerin ölçülerine göre, metotlarını ve ürünlerini incelemektir.⁴⁶ Bu bağlamda, Yeni Kantçılar sadece insan ve kültür bilimlerinin, doğa bilimleri karşısında, özerkliğini sağlama çabası içinde kalmamışlar, aynı zamanda Kant'ın doğa bilimlerine felsefi bir temel sağlama ya da bu bilimleri felsefi olarak temellendirme çabasının bir benzerini, insanın tarihsel ve kültürel davranış ya da dışavurumlarına ilişkin nesnel bilginin kavramsal ve yöntemsel koşullarına dair bir analiz yoluyla sosyal bilimlerde hayata geçirme uğraşı içinde olmuşlardır.⁴⁷ Kant, doğa ya da nesne bilgisini temel problem olarak gördüğünden, onda kültürel olgular alanının deneyimlenmesi söz konusu edilmemişti. Cassirer bunu, Kant'ın kültür bilimlerinin gelişme çağında yaşamaması nedeniyle, bu bilimleri 20. yüzyıl başlarındaki haliyle bilemeyeceği gerekçesi ile açıklamaktaydı.⁴⁸

Kantçı fenomen-numen ayrımı Yeni Kantçı okulların hemen hepsinde bir temel ayrım olarak onaylanır. Bir doğa varlığı olarak insan, fenomenler dünyası içinde nedensellik yasalarıyla belirlenmiştir. Fakat o, akli ve özgür istenciyle bu fenomenler dünyasında kendisine ait bir numen dünyası, bir ahlaksal dünya kurar, kurabilir. Doğa bilimleri mekanist bir çalışma tarzı içinde doğayı araştırabilirler, doğa yasalarını ortaya koyabilirler. Fakat ahlak dünyası felsefenin ve özellikle bir değerler felsefesinin izinde çalışacak olan kültür bilimleri'nin konusu olarak inceleme konusu kılınmalıdır. Böylece Yeni Kantçı okullar bir yandan Kant'a dayanarak bir doğa bilimleri eleştirisi ve bir kültür bilimleri epistemolojisi geliştirirlerken, diğer yandan bir değerler metafiziği eşliğinde bir insan, tarih ve toplum eleştirisi de ortaya koyarlar.⁴⁹

Ondokuzuncu Yüzyıl Felsefesi içinde Yeni Kantçılığın ortaya çıkış nedenleri diğer akımlar incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir. Özellikle pozitivist

⁴⁵ Cevizci, 1120.

⁴⁶ Kamıran Birand, *Dilthey ve Rickert'te Manevi İlimlerin Temellendirilmesi*, A.Ü. İ.F. Yay., Ankara, 1954, s. 9.

⁴⁷ Cevizci, 1120.

⁴⁸ Köktürk, *Kültürün Dünyası*, s.122.

⁴⁹ Özlem, "Kant ve Yeni Kantçılık", s. 256.

biyolojiye, Haeckel'in ırkçılığa pek elverişli sosyal darwinizmine de liberal, hümanist ve kısmen sosyalist bir tepki vardır. Dönemin bazı filozofları o sıralarda büyük bir gelişme gösteren doğa bilimlerinin kendilerini felsefeden bağımsızlaştırma çabalarına ve kendisi de bir felsefe olmasına rağmen bu çabalara yataklık eden pozitivist felsefeye ve pozitivist bilim anlayışına karşı bir tepki duyuyorlardı. Yine bu filozoflar Marxçı materyalizme karşı Kant'ın idealist bilgi öğretisinden hareketle bir eleştiri geliştiriyorlardı. Ayrıca Marx'ın sınıf temeline dayalı sosyalist öğretilerine karşı, ahlakçı bir sosyalist öğretiyi geliştirmek çabasında idiler. Aynı filozoflar Alman idealizmine, özellikle Hegel'in spekülasyon tarih felsefesine de tepkiliydiler. Onlar, Hegel'in, tarihi, iddia edilenin aksine, insanın özgürleşme tarihi olmak bir yana, bir çeşit tanrısal determinizmin hüküm sürdüğü bir alana dönüştürdüğünü, insanı da tanrısal determinizmin bir kölesi kıldığını ileri sürüyorlardı. Bu karşı çıkışlarının yanında hermeneutiğin insanı anlama yönteminin bir temel yönüme dönüştürülmesi çabasını destekliyor ve Dilthey'in pozitivist doğa bilimi modelinin insan, tarih, toplum ve kültür konularına uygulanmasına ilişkin eleştirisini büyük ölçüde onaylıyorlardı.⁵⁰

Her şeyden önce, Kant'ın felsefesinin özündeki, ahlaklılık, özgürlük, estetik ve benin birliği için vazgeçilmez olan, algılanabilir ve dolayısıyla bilinebilir bir fenomenler alanıyla bir kendinde şeyler dünyası arasındaki ikicilik, Yeni Kantçılara doğa bilimleri ile insan, kültür ya da tarih bilimleri arasındaki kökten ayrılığı temellendirme imkanı vermiştir. Buna göre, biz doğa bilimlerinde, insan tecrübesinin nesnelere, tümel yasaların bir durumları oldukları sürece konu almaktayız. Oysa ikincisinde, yani kültür alanında bizi ilgilendiren şey, değerlerle ilişkili oldukları sürece, tikel anlamlı ifadelerdir. Dolayısıyla *kültür bilimleri*, anlam kompleksleri olarak nesnelere, doğa bilimlerinden farklı bir yöntemle anlamak zorundadırlar.⁵¹

Yeni Kantçı akım kendini Alman Felsefesi'nde büyük bir güç olarak gösterdi. Gerçekte bir akademik felsefe ya da Almanların dediği gibi, bir okul felsefesi durumuna geldi ve yüzyılın kapanışında üniversite felsefe kürsülerinin çoğu, akımın en azından belli bir derecede temsilcisi olan insanlar tarafından dolduruldu ama Yeni Kantçılık ne denli çok temsilcisi varsa o denli çok biçim değiştirdi.⁵²

Alman Kültür Felsefesine önemli katkı yapan bu filozofların kültür görüşlerinden sonra şöyle bir toparlama yapmak yerinde olacaktır. Kültür tartışmalarının, kültür felsefesi nitelikli düşüncelerin 19. yüzyılın sonlarına doğru

⁵⁰ Özlem, "Kant ve Yeni Kantçılık", s. 256-257.

⁵¹ Cevizci, 1120; Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe Akımları*, MEB Yayınevi, İstanbul 1979, s. 61.

⁵² Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi-VII*, (çev. Deniz Canefe), İdea Yay., İstanbul 1998, s. 122.

alevlendiği, 20. yüzyılın başlarında ivme kazandığı, I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde zirveye tırmandığı görülmektedir. Bunun en temel sebeplerinden biri, sanayi devriminin toplumsal yapıyı tamamen değiştirmesi, kültürel yaşantının derinden sarsılması, bilgi ilgisinin kültürel alana yönelmesi ve bu alandaki bilgi birikiminin artmasıdır. Eski kültür kavrayışının temelleri sarsılmış ve kültürü yeniden kavrama hamlesi başlamıştır.⁵³ Bütün bunlardan hareketle, kültür felsefesinin aslında ağır toplumsal krizlerin ürünü olarak ortaya çıktığını ve insan düşüncesinin bunalımlı dönemlerden çıkış umudu arayışını yansıttığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Gerçekten 20. Yüzyıl'ın son on yılından itibaren kültür bilimleri çalışmalarının ve kültür felsefesi alanının daha güncel hale geldiği görülmektedir. Bu güncellenmenin sistematığı için teori ve pratiği birbirine bağlayan felsefi bir çaba gerekmektedir. Kültür felsefesinden hem teorik fayda, yani kültür alanını bütüncül olarak kavrama imkanı; hem de pratik fayda, yani kültürün anlam dünyasını ortaya çıkararak ayırışmaları engellemesi ve toplumu bu anlam etrafında bütünleştirip bireylerin yaşama pratiği içinde yön seçmelerinde yardımcı olması beklenmektedir.⁵⁴

3. Türk Kültür Düşüncesinin Oluşumu

Dünyadaki bütün kültürlerin kendilerine ait bir felsefeleri vardır. Her kültürün kainatı görüşünde de başlıklar vardır. Felsefe, bir milletin benliğinden çıkarak kainatın her tarafına doğru uzanan iradesinin, sistem halinde ifadesidir.⁵⁵ Felsefeyle meşgul olanlar, “yazılı ve sözlü eserleri ortaya koyarken, göze ve kulağa hitap eden sanat faaliyetlerini icra ederken, hatta dini ritüelleri yerine getirirken bile, ister bilerek, ister farkında olmayarak”⁵⁶ içinde buldukları kültürün duygu, düşünce ve anlayışıyla hareket ederler. Her insan kültürel kalıpları sayesinde yaşamına biçim, düzen ve yön verdiği tarihsel açıdan yaratılmış anlam sistemlerinin rehberliği altında birey haline gelir. Bu sürece katılan kültürel kalıplar da genel değil, özeldir.⁵⁷

İnsan, kültürel ve toplumsal bir varlık olarak etkinlik alanları olan varlıktır. Her insanın kendisi bir değerdir ve onun yerine bir başkasının yerleştirilmesi durumunda aynı sonucun alınacağını düşünülmesi yanlıştır. İnsan faaliyetinde durağanlık, sabitlik yoktur. İnsanı bir makine gibi görmemek gerekir. İnsanlar kültürlerini yeniden üretmemekte, kültürü kendilerine uyarlamakta, bu

⁵³ Köktürk, *Kültürün Dünyası*, s.121-123.

⁵⁴ Köktürk, *Kültürün Dünyası*, s.124-126.

⁵⁵ Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, Hareket Yay., İstanbul 1970, s. 11.

⁵⁶ H. Ömer Özden, “Türk Atasözlerinde İnsan”, *Atatürk Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, Sayı:15, Erzurum, 2001, s.75-105.

⁵⁷ Clifford Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması*, (çev. Hakan Gür), Dost Kitabevi, Ankara 2010, s. 71.

uyarlamayı yaparken de eskiye yeni anlamlar atfetmekte, yeninin doğmasını sağlamaktadırlar. İnsanlar öğrenmekte, kendilerini uyarlamakta ve değişmektedirler. Bu da bireyin hareket halinde olduğunu başka bir deyişle eylemliliğini göstermektedir.⁵⁸

H. Wein (1959)'e göre de insan sosyal bir varlıktır ve bu bir zorunluluktur. Çünkü insan, hayat kavgası ve varlığını korumak için biyolojik donanım bakımından oldukça zayıftır ve görevlerini yapan bir insan topluluğu veya bir grup içinde kendini koruyabilir. Ama insanda sosyal hayatın işleyişi, ona verasetle geçen bir içgüdü ile garanti altına alınmamıştır. Bu yüzden insan, kendi kendini idare etmek gereğindedir; çünkü içgüdüleri tarafından idare edilemez. Yine insan, yalnız üstüne rol alan bir varlık değildir, aynı zamanda bundan başka kendi rolünün de seyircisidir. İnsan davranış normlarının ve davranış örneklerinin bütünü, insana hayatını sağlar ve ancak bu şekilde bir insan topluluğunun çeşitli roller sisteminde kendine düşen rolü oynayabilir. İnsanın, kendi varlığı açısından, üstüne böyle bir rol alması, bedeni özelliklerinden daha önemlidir. *“Bu noktadan bakılacak olursa, kültür, insanın en büyük ve en önemli aracıdır; insan, evrendeki yerinin ona yüklediği problemleri, yalnız bu araç sayesinde çözebilir”*.⁵⁹

Geçmişin oluşumları içinde doğan insan, yaşadığı an içerisindeki algıları ve üretimleriyle ve aynı zamanda geleceğe taşıdıklarıyla var olmaktadır. Dün, bugün ve yarın insanın ayrılmaz gerçekliğidir. Zamanın durduğu nokta üretimlerin de durduğu noktadır. Kültür, yaşayan bütün insanların üretim toplamı oluşuna göre, insanlık yok olmadıkça kendisini sürekli geleceğe taşıyacaktır.

Kültürün felsefenin konusu olması 18. Yüzyıl'da ancak mümkün olabilirdi. Batı Dünyası skolastisizmden kurtulmuş ve özgür düşüncenin kapılarını sonuna kadar açmıştı. Filozoflar, sanatçılar ve bilim adamları gelişmenin lokomotifleri oldular. Düşünce dünyasındaki bu gelişmeler felsefi akımları ve kurumsallaşmayı beraberinde getirdi. Bu yüzyıla kadar Türk düşünce hayatı da inişli çıkışlı aşamalardan geçmişti. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde güç ve siyaset dengelerindeki geri kalmanın getirdiği sonuçlar, beraberinde arayışları da getirdi. Tanzimat dönemiyle Batılılaşmaya başlayan Türklere modern felsefe ilk olarak askeri ve teknik alanlarda, medrese dışında kurulan yeni okullarda yerleşti. Meşrutiyetle birlikte gelen özgürlük ortamında ortaya çıkan Türkçü, İslamcı ve Batıcı düşünce akımları bu dönemde zengin düşünce ürünleri ortaya koydular. Türk felsefecileri İslam ile Batı düşüncesi arasında kalmışlığın sorunlarını irdelediler. Felsefe sorunları din ve çağdaşlaşma tartışması temelindeydi.

⁵⁸ Brian Fay, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*, (çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001, s.332.

⁵⁹ Hermann Wein, *Tarih, İnsan ve Dil Üzerine Altı Konferans*, (çev. İsmail Tunalı), İ.Ü.E.F Yayınları, İstanbul 1959, s. 24-25.

Bu dönemde bilhassa Fransız kültür hayatının farklı felsefi yönleri ülkemizde bir hayli taraftar bulmaktaydı. Bunda ise, gerek Tanzimat ve gerekse Meşrutiyet dönemlerindeki Fransız kültür ve dilinin Türk aydınları üzerindeki etkisiyle, 19. Yüzyıl'ın ortalarında kurulan 'Bab-ı Ali Tercüme Odası'nın tesirleri önemli rol oynamıştır. Özellikle II. Meşrutiyet döneminden sonra hazırlanan bilimsel ve felsefi eserlerin telif ve tercüme faaliyeti, Cumhuriyetten sonra daha da hızlanmıştır. Bu dönemde, bizzat devlet, bu faaliyetlerin daha yoğun yapılmasına destek vermiştir. Bu desteğe en iyi örnek ise, 1924'de çıkarılan 'Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla oluşturulan Darülfünun'un (Üniversitenin) beş fakültesinden ikisi olan Edebiyat ve İlahiyat Fakültelerinin ders programları arasına felsefe ve mantık dersleri özellikle konulmuş, böylece bu dersler için gerekli eserler de devlet tarafından basılmaya başlanmış olmasıdır.⁶⁰

Türkiye'de 1933'te yapılan üniversite reformu, Almanya'da birçok değerli bilim adamının ülkeden uzaklaştırıldığı bir döneme rastladığından bu bilim adamlarından ve düşünürlerden bazıları Türkiye'ye çağrılmıştır. Bu raslantı Edebiyat Fakültesi'nde yeni kurulan Sistematik Felsefe kürsüsüne Hans Reichenbach'ın getirilmesinin yolunu açan bir adım olmuştur. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'ne gelen Ernst von Aster, Walter Kranz, Heinz Heimsoeth ve Joachim Ritter çok verimli çalışmalar yapmış, çeşitli felsefe dallarının temellerini atmış, kendilerinden sonra da felsefe çalışmalarını sürdürecektir ve geliştirecek yeni bir kuşağın yetişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu yeni dönemde, Viyana Çevresi düşünürlerinden Hans Reichenbach'ın bilimsel felsefe ve matematiksel mantık ile başladığı çizgiyle batılı anlamda bir felsefe filizlenmiş, yani sistematik düşünmenin temelleri atılmıştır.⁶¹ Fakat bu felsefeciler pozitivist-materyalist felsefelerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Yeni kurulan devletin kültürel alt yapısının felsefi temelleri de bu çizgide gelişmiştir. Bu felsefecilerin gelmesiyle üniversiteden uzaklaştırılan Türk düşünce insanlarının da Türk Kültür Düşüncesine katkı yapması ve yeniyile eskiyi kaynaştırması da engellenmiş oldu.

Felsefede telif eserlerin meydana getirilmeye başlaması ise, felsefe konu ve problemlerinin Türk bilim ve felsefe çevrelerinde yer bulmaya başladığının en iyi göstergesidir. Böylece Türk bilim ve entellektüel çevreleride bir ölçüde batılı anlamda, felsefi ve bilimsel bir geçmişe sahip olmaya başlamışlardır. Bu birikim ise, özellikle Cumhuriyet'ten sonra yeni ve çağdaş Batı felsefe ve bilim anlayışı çerçevesinde, yeniden, gelenekselden farklı bir metotla hız kazanmıştır. Bu yeni ivmede, Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin yanında, yapılan çeviri faaliyetleriyle

⁶⁰ Kazım Sarıkavak, Cumhuriyet Döneminde Felsefe yayınları, Erişim Tarihi: 15/09/2013 <http://dusundurensozler.blogspot.com/2008/07/cumhuriyet-dneminde-felsefe-yayinlari-4.html>

⁶¹ Sevgi İyi, *Cumhuriyet Döneminde Aydınlanma ve İnsan Felsefesi*, İstanbul:2006, Toroslu Kitaplığı. s. 50-51.

Cumhuriyet dönemindeki felsefi ve bilimsel çalışmalara verilen yoğun önem ve desteğin payı büyüktür.⁶²

Ahmet İnam, ülkemizde felsefe serüveni olmadığını, düşünmeye çabalayan insanların, inanışları ve dünya görüşlerini haklı çıkarmak için felsefeyi sömürdüklerini; Hegel, Yapısalcılık, Post-modern düşünürler, Hermeneutik akım, Bilim Felsefecileri, onları oluşturan kültürel ve tarihsel serüven göz ardı edilerek, kullanılmaya çalışıldığını; tez elden çevrilmiş Batılı örneklerin üzerine üşüşüp, ahkâm kesildiğini söyleyerek doğru bir tespit yapar. Ona göre, filozof tavrının uzağında kalarak, kavram yaratma, kavramların iç işleyişine uzak düşerek uğraşılan felsefenin kültürümüze yararı olmaz. Taklitçiliğin, aktarmacılığın ne felsefeye ne de savunmaya kalktığınız dünya görüşüne bir faydası vardır. Felsefe yapmadan, felsefe geleneği ile hesaplaşmadan, onun kavramlarını içselleştirip yaşayışımıza katmadan, felsefeyi kullanmaya kalkma felsefeyi ve kendimizi sömürüdür.⁶³

Kültürel yenilenmenin kökenlerini kültür tarihinde saptamak mümkün olduğu gibi, kültürü ve kültürel oluşumları tarihsel değişme süreci içinde, geçmiş-şimdi-gelecek bağıntısı açısından ele almak doğru olur. Burada önemli olan, kültür birikimi karşısında alınacak tavidir. Çünkü ister kendi kültürel geleneğimizden devralınan şeyler olsun, ister batı kültüründen alınan şeyler olsun, aslolan toplumun bunları benimsemesi ve onu kendi kişiliği içinde özümleyip yeniden değerlendirmesidir. Geçmişe ait değerlerin geleceği biçimlendirmede rol oynayabilmeleri, akılcı, aydınlanmacı ve eleştirel bir düşünüş tarzıyla ele alınmalarına bağlıdır.

Bir kültür çevresi yüzyıllarca sürüp giden bilim, felsefe, sanat gibi eylemler zincirinin sonucudur. Türk Kültür Düşüncesi ise pek çok aşamadan geçerek bugünlere geldi. İslamdan önce Çin ve Hint ile yakın ilişkisi olan bir kültür içindeydiler. İslamla birlikte dünya görüşü ve yapısı başka olan bir kültür çevresi içinde yer aldılar. Son iki asırdır da Batı kültür çevresine geçmeye çabalamaktadır. Dolambaçlı yollardan geçen bu çabalar, insan, özgürlük, devlet, din, iktisat, bilim, felsefe, sanat, teknik gibi alanlarda takınılan bir tavrın zemini üzerinde gerçekleşmiş ve gelişmiştir. Genellikle kültür alış-verişleri daima birbirini karşılıklı etkilerler ve yeni başarıları doğururlar. Fakat bunun için bu

⁶² Kazım Sarıkavak, Cumhuriyet Döneminde Felsefe yayınları, Erişim Tarihi: 15/09/2013 <http://dusundurensozler.blogspot.com/2008/07/cumhuriyet-dneminde-felsefe-yayinlari-4.html>

⁶³ Ahmet İnam, *Deneyen Felsefe*, İstanbul:2008 Yeni İnsan Yayınevi. s. 29.

başarıların dilinden anlayacak insanların bulunması gerekir; yoksa insan, onların ancak seyircisi, hayranı olabilir; fakat yeni şeylerin yaratıcısı olamaz.⁶⁴

Bugün Türk Felsefesi kavramını kültürel dilsel merkezli anlamakla beraber felsefi ürünler ve felsefeciler olarak genişletmek ve tarih ve coğrafyaya yayma imkanımız şimdilerde daha kolaydır. Dolayısıyla felsefenin bir kültür içerisindeki varlığı ya da yokluğu hükmü, ancak bir felsefe yapma tarzına göre verilebilir.

Bugünkü felsefe anlayışımız Batılı anlamda bir felsefe tasarımı ile mukayese edilerek verilmektedir. Bu iki yönden sakıncalıdır. Çünkü felsefe yapmanın tek bir Batılı tarzı yoktur. Yine felsefeyi kültürün billurlaşmış bir biçimi olarak düşündüğümüzde, farklı kültürlerin farklı felsefe yapma tarzları olabilir. Türk Felsefesi'nin sınırları içerisinde bugünkü batı felsefesi ile İslam felsefesinin birikimi bir aradadır. Böylece Türk Felsefesi ile felsefe tarihi birikimi açısından neredeyse bütün dünyanın felsefe birikimini zemin olarak kullanan bir felsefe etkinliği gerçekleştirmek manasına gelecektir. Türk Felsefesi'nde felsefi düşüncenin kökleri bakımından Türk kültürünün şekillendiği tüm ortamların olabildiğince izlenmesi gereklidir.⁶⁵

Sonuç

19. Yüzyıl'ın sonu ve 20. Yüzyıl'ın ilk yarısı insanlık tarihinin en ciddi ve en trajik zamanlarıdır. İki dünya savaşı yaşanmış ve insanlık adeta küllerinden yeniden doğmuştur. İnsanlığın geçirdiği bu buhranlar insanın daha çok sorgulanması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Eğer bu sorgulama olmazsa insanın yaşamasının anlamı da olmayacaktı. Varlığı ve varlığını yok etmeye çalışan insanın yapıp etmelerinin sebepleri, amaçları ve sonuçları, felsefenin artık en büyük ilgi alanı olmalıydı.

İmparatorluk bakiyesi Türkiye ile aynı ittifakta yer almış ve savaşlardan yenilgiyle ayrılmış Almanya'nın bugün farklı seviyelerde yer almasının temelindeki anlayışlar iyi irdelenmelidir. Buradan çıkacak sonuçların da bir felsefe sistematiği içinde değerlendirilme zorunluluğu vardır ve Türk Felsefe düşüncesinin de kendi kültür felsefesini ortaya koyması gerekmektedir.

Batı felsefe tarihi iyi incelenmelidir. Bilimde, teknolojiye, ekonomik ve toplumsal yaşamda Tanzimat'tan bu yana ülkece hedeflediğimiz, özlediğimiz ve gittikçe zorlaşan sıçramayı yapmamız, kısacası kültür felsefemizi oluşturmamız

⁶⁴ Mehmet Günay, Cumhuriyetin Felsefi Söylemi: Gökberk ve Mengüşoğlu; Erişim Tarihi: 15/09/2013 <http://dusundurensozler.blogspot.com/2008/04/cumhuriyetin-felsefi-sylemi-gkberk-ve.html>

⁶⁵ Rahmi Karakuş, Türk Felsefesinin İmkânı Üzerine, Erişim Tarihi: 20/09/2013 <http://dusundurensozler.blogspot.com/2008/04/trk-felsefesinin-imkan-zerine.html>

gerekmektedir. Almanların bunu hangi zihinsel temellerle oluşturduğu iyice irdelenmeli ve dünyayı şekillendirmeye aday olan paradigmlar hakkında temellendirmeler yapılmalıdır. Yine aklın önündeki bütün engelleri kaldırarak felsefi tutumun varlık kazandığı bir üniversite ortamında, Türk kültür felsefesini dünya felsefesine açık tutmalıyız. Felsefi ilgilerin Türkçe üzerinden yürütülmesi, en başta Türkçe'nin felsefi kabiliyetini ortaya koyacak ve akabinde felsefi kavrayışımızda 'Türk Kültür Felsefesi' adlandırmasını daha özgün hale getirecektir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia, *Çağdaş Felsefe Akımları*, İstanbul: MEB Yayınevi, 1979.
- Altar, C. Memduh, *Sanat Felsefesi Üzerine*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Birand, Kamran, *Dilthey ve Rickert'te Manevi İlimlerin Temellendirilmesi*, Ankara: A.Ü. İ.F. Yay. 1954.
- Bolay, S. Hayri, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yay., 2004.
- Cassirer, Ernst, *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, (çev. Doğan Özlem), İstanbul: İnkılap Yayınları, 2007.
- Cassirer, Ernst, "Naturalistic and Humanistic Philosophy of Culture", *The Logic of The Humanities*, (Translated by: Clarence Smith Howe), New Haven: Yale University Press, 1971.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yay., 2002.
- Copleston, Frederick, *Felsefe Tarihi-VII*, (çev. Deniz Canefe), İstanbul: İdea Yay., 1998.
- Demir, Necati, *Ernst Cassirer'de İnsanın Anlamı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum: AÜSBE, 2004.
- Dilthey, Wilhelm, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, (çev. Doğan Özlem), İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Elmalı, O; Özden, H. Ömer, *İlkçağ Felsefesi Tarihi-Metinlerle*, İstanbul: Arı-Sanat Yayınları, 2011.
- Erdem, Hüsameddin, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Konya: HÜ-ER Yayınları, 2000.
- Fay, Brian, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*, (çev. İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Geertz, Clifford, *Kültürlerin Yorumlanması*, (çev. Hakan Gür), Ankara: Dost Kitabevi, 2010.
- Georg Wilhelm Friedrich Hegel, http://tr.wikipedia.org/wiki/Georg_Wilhelm_Friedrich_Hegel 14/09/2013
- Günay, M. Cumhuriyetin Felsefi Söylemi: Gökberk ve Mengüşoğlu; Erişim Tarihi: 15/09/2013

<http://dusundurensözler.blogspot.com/2008/04/cumhuriyetin-felsefi-sylemi-gkberk-ve.html>

Hendel, Charles, “Ernst Casirer”, *The Library of Living Philosophers*, vol. VI, (Edited by: Paul Arthur Schilpp), Illinois: The Library of Living Philosophers Inc., 1949.

İnam, Ahmet, *Deneyen Felsefe*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2008.

İyi, Sevgi, *Cumhuriyet Döneminde Aydınlanma ve İnsan Felsefesi*, İstanbul: Toroslu Kitaplığı, 2006.

Kaplan, Mehmet, *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergah Yay., 2002.

Karakuş, R. Türk Felsefesinin İmkani Üzerine, Erişim Tarihi: 20/09/2013

<http://dusundurensözler.blogspot.com/2008/04/trk-felsefesinin-imkan-zerine.html>

Köktürk, Milay, *Kültürün Dünyası*, Ankara: Hece Yayınları, 2006.

Köktürk, Milay, *Kültür Bilimi Yazıları*, Ankara: Hece Yayınları, 2006.

Luft, S. *Cassirer's Philosophy of Symbolic Forms: Between Reason and Relativism; aCritical Appraisal*, Erişim tarihi: (25/01/2012)

http://epublications.marquette.edu/phil_fac/16.

Mengüşoğlu, Takıyyeddin, *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*, İstanbul: İ.Ü.E.F. Yay., 1949.

Özden, H. Ömer, “Türk Atasözlerinde İnsan”, *Atatürk Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, Sayı:15, Erzurum, 2001.

Özlem, Doğan, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Özlem, Doğan, “Kant ve Yeni Kantçılık”, *Cogito*, Sayı:41-Ek, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2005.

Sarıkavak, K. Cumhuriyet Döneminde Felsefe yayınları, Erişim Tarihi: 15/09/2013 <http://dusundurensözler.blogspot.com/2008/07/cumhuriyet-dneminde-felsefe-yayinlari-4.html>

Saxl, Fritz, “Ernst Cassirer”, *The Library of Living Philosophers*, vol. VI, (Edited by: Paul Arthur Schilpp), Illinois: The Library of Living Philosophers Inc., 1949.

Sim, Stuart, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, (çev. Mukadder Erkan-Ali Utku), Ankara: Ebabel Yayınları, 2006.

Skidelsky, Edward, *Ernst Cassirer: The Last Philosopher of Culture*, New Jersey: Princeton University Press., 2008.

Soykan,Ö.Naci, “İnsan Bilimlerinde Temellendirme Sorunu”, *Felsefe Dünyası*, Sayı:18, Ankara, 1995.

Störig, H. Joachim, *Dünya Felsefe Tarihi*, (çev. Nilüfer Epçeli), İstanbul. Say Yay., 2011.

Ülken, H.Ziya, *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: M.E.B Basımevi, 1969.

Vico, Giambatista, *Yeni Bilim*, (çev. Sema Önal), Ankara: Doğu-Batı Yay., 2007.

Wein, Hermann, Tarih, İnsan ve Dil Üzerine Altı Konferans, (çev. İsmail Tunalı), İstanbul: İ.Ü.E.F Yayınları.,1959.

Werkmeister, W. Henry, Cassirer's Advance Beyond Neo-Kantianism”, The Library of Living Philosophers, vol. VI, (Edited by: Paul Arthur Schilpp), Illinois: The Library of Living Philosophers Inc., 1949.